

Alles wat je over JODELEN wilde weten, maar niet durfde te vragen

"Het is kunst!" roept Alameda Slim vol wanhopige overtuiging, terwijl hij een dramatisch gebaar maakt. Zojuist heeft hij een reusachtige kudde runderen weten te ontfutselen aan hun hoeders en eigenaren. Hij heeft de dieren in zijn ban gebracht door voor ze te jodelen. Het is een scène uit de Disneyfilm *Paniek op de Prairie*, afgelopen zomer te zien in de Nederlandse bioscopen. Je zou bijna denken dat de makers het boek van Bart Plantenga, *Yodel-Ay-Ee-Oooo - The Secret History of Yodeling around the World*, gelezen hebben.

Tekst: **René van Peer** Foto's: **Finn Snaterse**

"Nu we het toch over films hebben," vertelt Bart Plantenga enthousiast, "wist je dat in de film *Mars Attacks* van Tim Burton de aarde gered wordt door een grootmoeder die met een koptelefoon naar de C&W jodels luistert van Slim Whitman? Als de Marsbewoners haar huis binnengaan, valt haar koptelefoon af en doet de muziek hun hoofden ontploffen. Jodelen redt de wereld!"
Als ik het al niet wist, had ik het kunnen

weten. Dit opzienbarende wapenfeit staat te lezen in de inleiding van *The Secret History of Yodeling around the World*. Het is een ware schat aan kennis over alles wat ook maar zijdelings met jodelen te maken heeft. In Plantenga's boek komt het diepere verband tussen het rund en de jodelende mens, waar *Paniek op de Prairie* om draait, uitgebreid aan bod. Alle Alpenlanden kennen wel een traditie waarin kudden onder gejoel de bergen in geleid worden. Opmerkelijk is dat zangers in de Verenigde Staten bij wie deze techniek centraal staat in hun repertoire, zich vaak

uitdossen als cowboys. Je kunt het zo gek niet verzinnen, of het staat wel ergens vernoemd. In een uitleg over het fenomeen zelf, en zijn ontstaan. In een reis langs de verschillende werelddelen, die vanzelfsprekend begint in Zwitserland, eindigt in de Verenigde Staten, en onderweg ook de Lage Landen aandoet. In hoofdstukken over de toepassing van de techniek in onvermoede muziekstijlen, als avantgarde impro en elektronische dansmuziek. In biografieën van muzikanten en ensembles. In bizarre lijstjes en opsommingen.

Patapoe

Het klinkt onwaarschijnlijk, een boek gewijd aan het fenomeen jodelen, maar het is er wel degelijk. Nog uitzonderlijker is misschien wel de schrijver, Bart Plantenga. Corrector bij diverse uitgeverijen, en samensteller van muziekprogramma's voor de Amsterdamse niet-helemaal-legale zender Radio Patapoe. Het politieke hart ter linkerzijde. Niet precies het type dat je met jodelen zou associëren. Plantenga heeft een indrukwekkende verzameling platen, cassettes en cd's, de hoofdmoot met muziek die je veilig als excentriek kunt omschrijven. Het is de nog immer groeiende oogst van jarenlange activiteiten als dj aan twee kanten van de oceaan. Tijdens ons gesprek schallen de stemmen van de Cackle Sisters uit zijn luidsprekers, twee Amerikaans zangeressen van Nederlandse afkomst, die met niet aflatende energie hun gezongen kijk op pluimvee ten beste geven.

Hoe komt een dj met een voorkeur voor muziek uit de artistieke en politieke voorhoede ertoe om een boek te schrijven over jodelen? Wel, om te beginnen is hij, naar eigen zeggen, altijd een buitenbeentje geweest, zeker in de Verenigde Staten waar hij tot 1996 gewoond heeft. "Ik heb altijd al een eigen kijk op dingen gehad," zegt hij, "wij zijn naar Amerika verhuisd toen ik zes jaar was. Voor de meeste immigranten geldt dat ze echt Amerikaan willen worden. Er zijn wel uitzonderingen, zoals de Chinezen in Chinatown en plukjes Duitsers hier en daar. Maar de rest geeft zijn eigen cultuur op, en gaat op in de samenleving. Ik kon dat niet. Op school begon elke dag met een gebed en collectief trouw zweren aan de vlag. Er werd een leerling uitgekozen om voor te gaan. Aangezien mijn ouders atheïsten waren, had ik geen idee van Jezus en God, en ik hoopte vurig dat ze mij zouden overslaan. Ik groeide op in de jaren zestig, een tijd waarin je je makkelijker aan kon sluiten bij een alternatieve cultuur. Sindsdien ben ik alleen maar radicaler geworden."

Hij had al vroeg trekjes die vooruit leken te lopen op zijn latere bezigheden als dj. "Eind jaren zestig nam ik met een bandrecorder hits op van de radio door er een microfoon voor te zetten. Zo stelde ik bandjes samen. Later begon ik compilaties te maken op cassette. Ik deed dat voor vrienden van me, maakte een handgeschreven hoesje. De selectie stemde ik af op de ontvanger. Voor een vriendin kon dat een soort liefdesbrief worden."

Maar eigenlijk wilde hij schrijver worden. Dat was wat hij gestudeerd had aan de Universiteit van Michigan. Hij bekostigde die passie door in New York te gaan werken als lopende koerier. "Ik was snel en betrouwbaar. Wat ze niet wisten was hoe snel ik van het ene punt naar het andere ging, en dus bleef er tussendoor steeds tijd over om te schrijven. Het is geen prettige baan. Slecht betaald. Geen prestige. Je kunt nog beter bedelaar zijn. Receptionisten kijken je aan of je een stuk vuil bent. Later ben ik gaan werken als corrector."

Underdogs

In de jaren tachtig raakte hij verzeild bij het vrije-stijl radiostation WFMU, dat uitzond in New Jersey en New York, eerst als redacteur van het huisblad tot een bevriende dj hem in 1985 vroeg waarom hij geen eigen programma deed. "Ik ben er nooit meer mee gestopt," zegt hij met een voldane glimlach, "het mooie was dat ze daar alle platen strikt alfabetisch gerangschikt hadden. Als je een plaat van Dylan zocht, stuitte je al gauw op iets anders dat ook met een D begon. Dat haalde ik eruit om het te beluisteren. Zo kwam ik aan de gekste dingen. Het circuit van alternatieve radio is een schatkist voor een dj. Na verloop van tijd begon ik muziek te verzamelen voor programma's rond bepaalde thema's, zoals zangeressen, of Ronald Reagan. Dan maakte ik lijstjes, en ging aan het zoeken in de bieb. Ontdekte muziek die niemand kende of wilde horen: filmmuziek, of punkteksten op discoritmies zoals Ian Dury. Met mijn dwarsigheid ga ik telkens op zoek naar underdogs, ga ik luisteren naar stijlen die algemeen slecht gevonden werden. Ik vind het vreemd als mensen ergens laatdunkend over doen, en er een taboesfeertje omheen kweken. Dat trekt me juist aan. Ik wil voor mezelf uitzoeken of ik het er mee eens ben."

"Bij jodelen is het net zo gegaan. Dat is natuurlijk een hele foute stijl, die herinneringen oproept aan de zingende cowboy Roy Rogers, aan Jimmy Rodgers, de Zeven Dwergen uit Sneeuwwitje, en The Sound of Music. Maar het komt ook voor in de opera over Willem Tell van Rossini, en in muziek van jazz zanger Leon Thomas. Zelfs Sly and the Family Stone, de allerhipste band uit de jaren zestig, en de Newyorkse avantgarde zangeres Shelley Hirsch hebben zich eraan bezondigd. Dat is een leuke botsing: hip en kitsch. Het is door Shelley's cd *Haiku Lingo* uit 1988 dat ik het jodelen ontdekt heb. Ik ging jodelmuziek draaien als contrast tegen punk en new wave. Als ik nu kijk naar de speellijsten, zaten er elke maand wel wat jodeliedjes tussen muziek van bij voorbeeld de Butthole Surfers.

Mijn laatste programma voor WFMU in 1996 was in zijn geheel gewijd aan jodelen."

Jodelen in Amerika

Een luisteraar bracht Plantenga op het idee om een artikel over jodelen te schrijven voor een tijdschrift. Met het materiaal dat hij al had werd het vele malen langer dan de gevraagde vijftienhonderd woorden. Aangezien er nog geen boek over jodelen bestond ("wel musicologische verhandelingen, die weinig aantrekkelijk waren"), schreef hij een voorstel, dat geaccepteerd werd door uitgever Routledge. Toen kon het echte werk beginnen: informatie verzamelen en interviews houden.

"Ik ben geen wetenschappelijke onderzoeker," zegt hij enigszins verontschuldigend, "en soms kloppen de feiten, soms niet. Ik heb niet alles uit en te na gecontroleerd, heb ook niet alle titels beluisterd die in de lijstjes vermeld staan. Wel heb ik met academische contact gehad over verschillende onderwerpen, zoals de vraag wanneer en met wie het jodelen in Amerika terecht gekomen is. De meningen blijken verdeeld te zijn. De een zegt dat het rond 1820 geweest moet zijn toen Oostenrijkse families voor het eerst op tournee gingen om het heimwee van immigranten te stelpen. Daar staat tegenover dat de Mennonieten, die nog steeds een levende traditie van jodelen hebben, al in de zeventiende eeuw in Amerika waren."

"Een andere vraag waar je evenmin een duidelijk antwoord op krijgt is hoe het zit met het jodelen van Mexicanen. In het midden van de negentiende eeuw zijn veel Duitsers geëmigreerd naar Texas, dat toen nog in Mexico lag. Die hebben daar bier, liedjes en het accordeon gebracht - zeventig jaar voor de cowboys begonnen te jodelen op het witte doek. Er is geen bewijs dat ze de Mexicanen hebben leren jodelen, maar ik durf het wel te zeggen. Het is een veronderstelling."

Opnieuw ging Plantenga voortvarend over de gevraagde hoeveelheid tekst heen. "Ik mocht honderdduizend woorden inleveren," vertelt

hij, "toen ik ze een paar weken voor de inleverdatum optelde, kwam ik aan 193.000, bijna het dubbele. Ik wilde een complete geschiedenis schrijven. Dat is er niet van gekomen. Het boek is aardig uitgebeend. Ik heb twee hoofdstukken geschrapt, over klassieke muziek en over spiritualiteit en natuur. Een uitgebreide discografie met beschrijvingen is teruggebracht tot vermeldingen van titel en jaartal. Een stuk over jodelen en film is gesneuveld. Dat komt in het tweede deel, *Yodeling in HiFi*. Dat is al voor meer dan de helft af."

Jodelen Deel 2

Hij heeft zijn verhaal tot nog toe geestdriftig gedaan, maar nu beginnen zijn ogen pas echt te glinsteren. Hij gaat er eens goed voor zitten. "Het begint met Howard Dean, die bij de Democraten presidentskandidaat wilde worden. In Iowa verloor hij in de voorverkiezingen, hij werd er net tweede. Na afloop gaf hij een speech. Gaandeweg begon hij te schreeuwen, en ineens liet hij een jodel los. Dat was het einde van zijn carrière. Iedereen dacht dat hij gek was. Ze noemden het een 'part-yodel'. Het had net zo goed een hele kunnen zijn. Hij heeft zich in een klap uit het politieke landschap weggejodeld."

Het gesprek komt ook op de Disneyfilm *Home on the Range*, die hier deze zomer onder de naam *Paniek op de Prairie* met veel succes in de bioscopen draaide. Jodelen speelt een belangrijke rol in het verhaal. De slechterik weet koeien massaal onder hypnose te bren-

gen door voor ze te jodelen, en steelt zo hele kuddes. Vele lijntjes komen daar bij elkaar: een magische kracht die mens en rund verbindt door middel van het jodelen, de glamoureuze jodelende filmcowboy, en de wankale balans tussen goede en slechte smaak die deze zangstijl aankleeft.

"In het tweede deel komt een heel hoofdstuk over Disney," zegt Plantenga verlekkerd, "Disney heeft tien films gemaakt waar jodelen in voorkomt. Goofy doet het als hij valt. Randy Erwin, een vriend van me met wie ik nog gejojeld heb in de Library of Congress, heeft aan *Paniek op de Prairie* meegedaan. Hij zat overigens ook in de film *True Stories* van David Byrne. Daar ga ik in het tweede deel meer uitgebreid op in."

Een van de redenen om een tweede deel te schrijven, net na het uitkomen van dit eerste boek, is niet alleen het gebrek aan ruimte. Nog steeds krijgt Plantenga informatie binnen over het onderwerp: "Nu het boek uit is, krijg ik allerhande tips, ondermeer van klassieke musici. Dan kom je te weten dat Beethoven gekker was dan Beefheart ooit geweest is. Hij ging naar rivieren om liggend op de oever naar het water te luisteren. Blijkt er jodelen te zitten in een instrumentaal thema van een symfonie van Mahler, in muziek van Schubert, in *Les Noces* van Stravinsky."

Eerlijk

Hij constateert met tevredenheid dat er een ommezwaai is in de waardering van de zangstijl. Enerzijds komt dat doordat

ambientgroepen als The Orb het jodelen van Pygmeëën ontdekt hebben. Maar in feite begon het al bij de eerder genoemde zangeres Shelley Hirsch. "Shelley groeide op in een arme buurt in New York," vertelt Plantenga, "ze leende platen van Ocora en *Le Chant du Monde* bij de bibliotheek, en ging nadoen wat ze daarop hoorde. In de gangen van het gebouw waar ze woonde, speelde ze met de galm van haar stem. Dat is als stuk op *Haiku Lingo* terecht gekomen. Het bewijst maar eens te meer, je hoeft niet uit Zwitserland te komen om het te kunnen."

"Bij een boekpresentatie in New York was ik gevraagd om voor MC te spelen. Ik heb Shelley en een andere avantgarde zangeres Lynn Book uitgenodigd om te jodelen, naast zangers uit West Virginia. Ze vonden het geweldig om met elkaar te jodelen. Meestal is het Newyorkse publiek verschrikkelijk. Ze zijn blasé, hebben alles al gezien, alles al gehoord, praten overal doorheen. Maar nu waren ze echt geraakt. De eigenaar van de club vroeg me of we dit niet nog eens een keer konden herhalen. Dat is de kracht van jodelen. Vijfennegentig procent van de muziek is misschien slecht, maar als je jodelt ben je eerlijk."

Bart Plantenga: *Yodel-Ay-Ee-Oooo, The Secret History of Yodeling around the World*
Routledge ISBN 0-415-93990-9

